

BİR İNGİLİZ DİPLOMATIN GÖZÜYLE ATATÜRK ve TÜRKİYE (1933–1939)

Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ¹

ÖZET

1933 yılı sonlarında İngiliz Hükümeti'nin Ankara Büyükelçisi olarak atanan Sir Percy Loraine, Mayıs 1939'a kadar bu görevini sürdürmüştür. Adı geçen diplomat, görev yaptığı süre zarfında Türkiye'de meydana gelen iç ve dış gelişmeleri dikkatlice takip ederek İngiltere Dışişleri Bakanlığına bildirmiş, Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk ile iyi ilişkiler kurmuştur. Atatürk'ün kişiliğine ve gerçekleştirdiği Türk Devrimine hayran kalmıştır. Bir İngiliz diplomatı olan Loraine, görevi sona erip Ankara'dan ayrıldıktan sonra da, Atatürk'e ve Türk Devrimine olan hayranlığını ve sevgisini çeşitli konuşmalar yaparak, yazılar yazarak dile getirmeye çalışmıştır. Özellikle “diktatörlük” ve “din karşıtlığı” başta olmak üzere, Atatürk'e karşı yapılan çeşitli suçlamaların karşısında yer almıştır. Bu nedenle, Atatürk hakkında önemli devlet adamları ve yazarlarla mektuplaşmış ve resmi makamlarla çok sayıda yazışma gerçekleştirmiştir.

Çalışmamızda İngiliz arşiv belgelerinden yararlanılarak Sir Percy Loraine'nin hayatı ve Atatürk ve Türkiye hakkındaki görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sir Percy Loraine, Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye, İngiltere, Türk Devrimi.

ATATÜRK and TURKEY FROM AN ENGLISH DIPLOMAT'S VIEW (1933-1939)

ABSTRACT

Sir Percy Loraine was an assignment to the Embassy in Ankara, with the rank of Ambassador, which he took up at the end of 1933. His mission lasted till May 1939. Mentioned diplomat, during his mission carefully observed internal and external events of Turkey and informed the Foreign Ministry of United Kingdom and thus contributed to the development of Turkish and England Relations. He also had good relations with Mustafa Kemal Atatürk who founder of

¹ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, esradegerli@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

the Turkish Republic and its first president. He filled with admiration for Atatürk's personality and his Turkish Revolution. As a one of the English diplomat Loraine, continued to do various speeches and writing articles about Atatürk and Turkish Republic, after his mission ended in Ankara. Loraine, has been opposite of the various accusation against Atatürk, especially "dictatorship" and "anti-religion" issues. Because of this, he made a lot of correspond with statesman and author also with some formal association about Atatürk.

In our study, Sir Percy Loraine's autobiography and his opinion about Atatürk and Turkey will be expressed to take advantage of English archives documents.

Key Words: Sir Percy Loraine, Mustafa Kemal Atatürk, Turkey, England, Turkish Revolution.

I. GİRİŞ

Percy Lyham Loraine, 5 Kasım 1880 tarihinde Londra'da Kirkharle'nin 11. Baronet'i olan Amiral Sir Lambton Loraine'nin ikinci oğlu olarak dünyaya geldi. Eton Cemiyeti üyesi olarak 1893 yılında Eton'a giderek önce Sydney James's House'da daha sonra ise R.W. White-Thomson House'da eğitim gördü. Eton Gönüllü taburuna katıldı. Babası onun orduya katılmasını arzu ederken, Loraine büyükelçi olmak istiyordu. Tarih eğitimi almak için Ağustos 1899 yılında Oxford Üniversitesi'ne gitti². Aynı tarihte Güney Afrika Savaşı'nın başlaması üzerine 1901'de okulu bırakarak savaşa katıldı. Daha sonra komisyon tarafından "Imperial Yeomanry"(İmparatorluk Gönüllü Birlikleri)ye seçildi. Loraine daha sonra Kaptan L. P. Cooper'in emrindeki 53. (East Kent) Imperial Yeomanry Suvari Birliğine katıldı. Ağustos sonunda dizinden yaralandı. Üç ay sonra tekrar birliğine döndüğünde savaşın bitmek üzere olduğu açıkça anlaşılıyordu. Loraine 1902 yılının Mayıs ayında İngiltere'ye geri döndü ve 13 Haziran'da da teğmen rütbesine yükseltilerek teğmen üniforması giymeye hak kazandı³.

Diplomatik servise girmek için 25 yaş sınırının olması Loraine'i onur derecesi ile mezun olma ümidi ile Oxford'a devam etmek ya da çok çetin sınavlardan geçerek atışe olarak Diplomatik Servise girmek arasında bir seçim yapmak mecburiyetinde bıraktı. Loraine Oxford'dan ayrılmaya karar verdi. Diplomatik Servisin

² Gordon Waterfield, **Professional Diplomat: Sir Percy Loraine of Kirkharle Bt. 1880-1961**, John Murray Ltd., London, 1973, s. 6.

³ PRO, FO 1011/235, s. 1-2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

sınavlarını geçerek Mayıs 1904'de ücretsiz atışe olmaya hak kazandı. Ön hazırlık olarak önce Dışışleri tarafından Afrika'ya gönderildi. Buradaki vazifesini başarıyla yerine getirmesi üzerine de ücretsiz atışe olarak Sir Nicolas O'conor'un büyükelçi vazifesinde bulunduğu İstanbul Büyükelçiliği'ne atandı. Bu dönemde Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdulhamid idi. İstanbul Loraine için iyi bir eğitim alanı oldu. Bu dönemde Almanya'nın Bağdat demiryolu projesi Avrupa'nın Büyük Güçleri tarafından tartışılıyordu. Ayrıca Genç Türk hareketi Makedonya'da gün geçtikçe büyüyordu. İstanbul'da kaldığı süre zarfında Loraine, Türk dilini ve kültürünü tanıma imkânı da buldu⁴.

Mayıs 1906'da 3. Sekreterliğe yükseltildikten sonra Şubat 1907 tarihinde Tahran'a gönderildi. Burada Sir Cecik Spring Rice ve Sir George Barclay'in emri altında başarılı hizmetlerde bulundu. Mayıs 1909'da ise 2. Sekreterliğe yükseltildikten sonra Sir Rennell Rodd'un emri altında çalışmak üzere Roma Büyükelçiliğine gönderildi. Mart 1911 tarihinde de Pekin Ortaelçiliğinde hiç beklenmeyen ani bir boşluğun meydana gelmesi nedeniyle Pekin Elçiliğine transfer edildi. Pekin'e gittiğinde bölge oldukça huzursuzdu. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile politik durumun düzelmesi üzerine Loraine'nin de görevi sona erdi⁵.

Ocak 1912'de Paris Büyükelçiliğine atanan Loraine, önce Sir Francis Bertie ve akabinde ise Lord Bertie emrinde çalıştı. Kasım ve Aralık 1912'de Paris'te fakir ülkelerin durumunu görüşmek amacıyla toplanan uluslar arası konferansta İngiltere'nin çıkarlarını koruma görevi ile İngiliz Delegasyonunu yönetti⁶. Paris'teki görevini tamamladıktan sonra Birinci Dünya Savaşı esnasında Askeri Servise transfer edilmek istediye de bu dönemde Dışışleri Sekreteri olan Sir Edward Grey tarafından bu isteği reddedildi. Mayıs 1916'da 1. Sekreterliğe yükseltilerek Madrid'e gitmekle görevlendirildi⁷.

Mayıs 1917'de babası Sir Lambton Loraine vefat etti ve böylece Loraine, Kirkharle'nin 12. Baronet'i oldu. Almanya'nın teslim olmasından sonra İngiliz Delegasyonunun dört üyesinden biri olarak Paris Konferansı'na gönderildi. Kendisiyle birlikte Paris Barış Konferansı'na gönderilen diğer üyeler ise Mr. Herman Norman, Mr. Eric Phipps ve Hon. T. Spring Rice idi. Loraine ayrıca 1918-1919 yılları arasında Paris Barış Konferansı Sekreterliği'nin de üyesi olarak görev yaptı⁸.

⁴ PRO, FO 1011/235, s. 3-4.

⁵ PRO, FO 1011/235, s. 3-5.

⁶ PRO, FO 1011/235, s. 6.

⁷ PRO, FO 1011/235, gös. yer.

⁸ PRO, FO 1011/235, s. 7.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

İtilaf Devletleri ve Ortakları Yüksek Konseyi'nin Özel Delegatesi olarak Budapeşte'de görev yapan Sir George Clerk'in 20 Kasım 1919–4 Aralık 1919 tarihleri arasında danışmanlığını yaptı⁹.

1919 yılında Sir Horace Rumbold'un emri altında çalışmak üzere Varşova'daki İngiliz Ortaelçiliğine gönderildi. Sovyet güçlerinin düşmanca hareketlerinin Varşova'ya kadar uzanması nedeniyle burada bulunan Ortaelçilik görevlilerinin güvenliğini sağlamak için elçilik görevlileri Pozen'e gönderildi. Ancak Loraine, General Carton de Wiart'a danışmanlık yapmak için Varşova'da kaldı. Kasım 1920'de Büyükelçiliğe yükseltilen Loraine, Haziran 1921'de Lord Curzon tarafından Tahran'a atanarak Ekim 1921'de göreve başladı. Bu görevini Eylül 1924'e kadar sürdürdü¹⁰.

Ekim 1924'te Loraine, General Hon-Edward Stuart'ın ablası ve Lady Rennell'in kardeşi olan Louse Stuart Worthey ile evlendi. Evlendikten kısa bir süre sonra Haziran 1925'de Atina'ya büyükelçi olarak atandı. Aralık 1926'da ise Loraine, Mısır ve Sudan'a Yüksek Komisyon Üyesi olarak atanarak Lord Lloyd'dun görevini devraldı. Bu görevi de yaklaşık dört yıl sürdü¹¹. Mısır'dan ayrıldıktan sonra Loraine, 21 Aralık 1933 tarihinde "The Privy Council" (Devlet Surası)'in daimi üyesi seçildi¹².

1933 sonlarında İngiliz Hükümeti'nin büyükelçisi olarak Ankara'ya atandı ve bu görevini Mayıs 1939 tarihine kadar sürdürdü. Bu görevi pek çok nedenden dolayı özel önem taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu yıkılmıştır, ülkede bundan böyle ne bir sultan ne de bir halife olacaktır. Osmanlı toprakları ile karşılaştırıldığında oldukça küçülmüş kara parçası üzerinde ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal'in dinamik liderliği altında Cumhuriyetçi bir devlet kurulmuştur. Yeni hükümet maceradan uzak bir politika güderek, içte ve dışta barışı ve huzuru esas prensip olarak benimsemiştir. Aşağıda sözü edileceği gibi, Loraine atandığı dönemde mesafeli olan iki ülke ilişkileri kısa zamanda olgunlaşarak yerini sıcak dostluğa bırakmıştır¹³.

İtalya'nın, Almanya'nın saffında savaşa dahil olmasını engelleme görevi ile Mayıs 1939'da Roma büyükelçisi olarak atanan Loraine, 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'yı işgali ile İkinci Dünya Savaşı başlaması nedeniyle İngiliz Büyükelçiliği kapatıldığından "The Political Warfare Executive" (Politik Savaş

⁹ PRO, FO 1011/235, gös. yer.

¹⁰ PRO, FO 1011/235, s. 7-8.

¹¹ PRO, FO 1011/235, s. 10.

¹² PRO, FO 1011/235, gös. yer.

¹³ PRO, FO 1011/235, s. 11-12.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Yönetimi) bölümünde danışman olarak çalışmıştır¹⁴. Savaşın sona ermesi ile de Ağustos 1945’de de bu görevinden emekli oldu. 22 Mayıs 1961 tarihinde de hayata gözlerini yumdu¹⁵.

1. LORAINÉ’NİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Sir Percy Loraine, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilkelerinin Atatürk’ün düşünceleri doğrultusunda çizildiği kanaatindedir. Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, yeni Türk devletinin Türk halkının devleti olmasını istediğini belirtmektedir. Loraine’e göre Atatürk’ün tasarladığı devlet anlayışına göre halk kendi üstün yeteneklerine inanacak, hiçbir yabancı devletin ideolojinin etkisi altında kalmayarak tam bağımsız, kargaşadan uzak, barışçı olacaktır¹⁶. Loraine Atatürk’ün amacının, tükenmiş, parçalanmış, çok kültürlü Osmanlı İmparatorluğu’ndan geriye kalan Türk Ulusundan türdeş bir millet yaratmak ve bu doğrultuda Türkiye’yi yeniden inşa etmek olduğunu söylemektedir¹⁷.

Loraine, Ankara’da büyükelçilik görevine başlamış olduğu 1933 yılında Türk Devrimi’nin yerleştirilmesine çalışıldığına dikkat çekmektedir. Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen Türk Devriminin Loraine’e göre dört temel amacı vardır. Birincisi kadınları özgürleştirmek ve onlara sınırlamasız bütün meslek dallarında kariyer yapma imkânı sağlamak; ikincisi ülkeyi laikleştirmek ve bütün dinlerin inananlarının ülkede eşit haklara sahip olmalarını sağlamak; üçüncüsü ülkeyi medeni dünyanın geri kalan insanlarını onlardan ayıran ve diğerlerine alay ve bir eğlence sebebi veren dış tesirleri Türkiye’den ve Türk ulusundan atmak ve sonuncusu ise, tarımsal reformu gerçekleştirerek tarımı Cumhuriyet’in temel endüstri kolu haline getirmektir¹⁸. Bu bağlamda hükümet devletin laikleşme çabalarını hızlandırmış, prensipleri inkılâpçılık, laiklik, cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve ulusun hayatının belli başlı bütün yönlerinde devlet kontrolünü şart koşan devletçilik ilkesiyle Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye’yi yönetmiştir. 1934 yılında Türk kadınına seçme ve TBMM’ne milletvekili olarak seçilebilme hakkının verilmesi¹⁹, gelecekte Türk müziğinin Avrupa saflarında yer alması

¹⁴ PRO, FO 1011/235, s. 12-14.

¹⁵ Waterfield, *a.g.e.*, s. 294.

¹⁶ PRO, FO 1011/199. (Sir Percy Loraine’nin 10 Kasım 1942 tarihinde BBC’de gerçekleştirdiği konuşması).

¹⁷ PRO, FO 1011/199.

¹⁸ PRO, FO 1011/199.

¹⁹ 5 Aralık 1934 tarih ve 2599 sayılı ile çıkarılan yasa ile Anayasa’nın 10 ve 11 maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bkz: *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1934, Sayı: 3792, s. 1-8.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kararı²⁰, tek metrik sistemden yararlanma yasasının yürürlüğe girişi²¹ ve bütün vatandaşlara kanuni soyadı benimseme zorunluluğu getirilmesi²² Loraine'nin önemli bulduğu devrim hareketlerindedir. Loraine'nin olumlu olarak değerlendirdiği diğer iki reform ise, zümre ve üstünlük oluşmasına yol açan, Cumhuriyet ruhunu rahatsız eden paşa, bey, efendi, ağa, hacı gibi hitap şekillerinin ve lakapların kaldırılması²³, ibadet yeri dışında ruhani kisvelerin kullanılmasının yasaklanması²⁴ olmuştur. Ancak bu yasa yazımı sırasında Müslim ve gayri-Müslim cemaat arasında galeyana sebep olduğunu ifade eden Loraine, İstanbul'daki Ortodoks kilisesinin endişelerine ilgi göstererek, yapılan müracaat ile kanunda bazı iyileştirmeler söz konusu olduğunu ifade etmektedir²⁵. Loraine'e göre, Türkiye reformlar yaparak ülkesini yeniden şekillendirmektedir. Türk hükümeti ile meydana gelen sorunların aşılmasında ise tek anahtar, bireysel dostluk ilişkileridir ki, Loraine İngiltere ile Türkiye arasında sıcak ilişkileri oluşturacak dostluk atmosferini bireysel çabaları ile oluşturduğunu ifade etmektedir²⁶.

Yine Loraine'nin belirttiğine göre, bir taraftan hükümet çıkardığı yasalarla halkı çağdaştırırken, diğer taraftan da Halk Partisi yerel teşkilatları vasıtasıyla 1934'de sayıları 60'dan 80'e çıkan Halk Evleri ile halkı politik ve sosyal yönden olgunlaştırmaya gayret etmiştir. Ayrıca 1935 yılı başında genel seçimler yapılmış ancak Loraine'nin iddiasına göre, seçim kurulları emirleri yukarıdan aldıkları için seçim sonuçları gerçeği yansıtmamıştır. Ancak ilk defa 16 kadın milletvekilinin çıkarılan kanun gereğince Mecliste yer almasını Loraine önemli bir adım olarak değerlendirmiştir²⁷.

Loraine, 1934 yılında birinci beş yıllık kalkınma planının uygulamaya konulduğunu ve başarılı girişimlerde bulunulduğunu ifade etmektedir. Rusya'dan alınan kredi, uzman ve makinelerle Kayseri ve Konya Ereğli tekstil fabrikaları kurulduğunu belirten Loraine, Türkiye'nin kendi demir ve kimya sanayini kurarak mümkün olduğunca çabuk bağımsız olmak istediği kanaatindedir. O, Türk hükümetinin kendi demiryolunu yapma ve finanse etmedeki kararlılığının endüstri, sermaye ve savunma alanlarında da

²⁰ Bkz. **Milliyet**, 2 Kasım 1934, Sayı: 3137, s. 2.

²¹ Bkz. **Milliyet**, 1 Ocak 1934, Sayı: 2837, s. 10.

²² Bkz. **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1934, Sayı: 3783, s. 1.

²³ Bkz. **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1934, Sayı: 3785, s. 1.

²⁴ Bkz. **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1934, Sayı: 3785, s. 1.

²⁵ **PRO**, FO 369/2377.

²⁶ **PRO**, FO 1011/175(10 Temmuz 1934 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektup)

²⁷ **PRO**, FO 1011/179(Loraine'nin günlüğü, 1 Mart 1935.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

görüldüğünü, bunun Türkiye'nin bağımsızlık yönünden yabancı devletlerle aynı seviyede olma isteğinden kaynaklandığını ifade etmektedir²⁸. Ayrıca 1934–1938 yılları arasında Loraine Türkiye'de eğitim imkânlarının genişletilmeye devam edildiğini de vurgulamaktadır²⁹.

Yine Loraine'nin ifadesiyle, 1934'te kabul edilen İskan kanunu³⁰ ile hükümet kanuni bir yetki ile Türkiye'nin her tarafında vatandaşların yerleşmelerini kontrol ve tespit etme yetkisine sahip olmuştur. Homojen ve saf nitelikte bir nüfus elde edilmesi amaçlanan İskan yasası ile Türk olmayan topluluklar yerlerinden koparılıp, saf Türk-Müslüman gruplarının arasına dağıtıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Loraine, 1934 yılında Balkanlardan çok sayıda Türkiye'ye gelen Müslüman mültecilerin saf Türk olan bölgelere yerleştirildiklerini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Loraine, Türk hükümetinin Trakya bölgesini özellikle Kırklareli ve Tekirdağ'ı Yahudilerden temizlemek için faaliyete geçtiğini iddia etmektedir. Adı geçen bu iddiasını kanıtlamak için, İsmet Paşa(İnönü)'nin bir demeci üzerine dereceli boykotlar ve aşırı milliyetçi görüşe sahip gençlerden oluşan çetelerin Yahudi evlerinin camlarını taşlamaları gibi olayları örnek olarak sunmaktadır³¹. Ayrıca o, Türk hükümetinin ülkesini millileştirmeye çalışırken Doğu illerinde kargaşa yaşanmaya devam ettiğini ve bu bölgede yaşayan Kürtlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin bir kısmını da içine alacak şekilde bir Kürdistan kurma hevesinde olduklarını da ifade etmektedir³².

Lorraine göre, Türk hükümetinin millileştirme çabaları sadece nüfusla ilgili çıkarılan yasalardan değil, aynı zamanda yabancı kurumlara karşı takındığı tavırdan da açıkça hissedilmektedir. Her ne kadar en yüksek fiyatla hastanelerin satışı sağlanmışsa da İstanbul'daki İngiliz Deniz Hastanesi'nin ve İzmir'deki İngiliz Hastanesi'nin kapatılmasının bunu açıkça gösterdiğini söylemektedir. Loraine'nin 10 Temmuz 1934'te İzmir'de Karavan Köprüsü'ndeki Hıristiyan mezarları ve İngiliz Protestan Mezarlığı da kapatılmasından büyük üzüntü duyduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ifadesine göre, İngiliz konsolosluğu oldukça üzgün olarak İngilizlerin, fakir Müslüman mezarlığının bulunduğu yerle yan yana, uzak, susuz, taşlı bir yerde

²⁸ PRO, FO 1011/39.

²⁹ PRO, FO 369/2377.

³⁰ 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı ile çıkarılan İskan Yasası için bkz: **TC Resmi Gazete**, 21 Haziran 1934, Sayı: 2733.

³¹ PRO, FO 1011/174 (22 Temmuz 1934 tarihli Sir Percy Loraine tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektup.)

³² PRO, FO 1011/35(3 Mart 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bütün Hıristiyan mezhepleri için tahsis edilen yeni bir mezarlığa; Kiliseler ve Anglikan Kilisesine bağlı olmayan mensuplarının ise, Bornova'daki İngiliz mezarlığına ve Kokluca'da Yunan Ortodoks Mezarlığına gömülmesini kabul etmek zorunda kalmıştır³³.

Loraine Türk hükümetinin Türkiye'yi millileştirme politikası nedeniyle, yabancı okullara karşı da bir kampanya başlatıldığı görüşündedir. Ayrıca Türk basınında devam eden kapitülasyonların mevcut etkileri daimi olarak eleştirilmekte olduğundan İstanbul'daki İngiliz kız ve erkek okullarında Türk öğrenci sayısının azaldığını, Türk yetkililerinin zorlaması ile belli sayıda Türkçe ders saatleri gibi pek çok yönetmeliklere uymanın zorunlu hale getirildiğini ve Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinin rahatsız edici ziyaretleri takip ettiğini ifade etmektedir. 1879'da Amerikan idare heyeti yönetiminde İzmir'de kurulan, 1903'den beri bağımsız bir mütevelli heyeti idaresinde varlığını sürdüren Uluslararası Kolej, 1934 yılında son birkaç yıldır yaşadığı zorluklar nedeniyle kapatılmıştır. Loraine göre pek çok yabancı okulun durumu Uluslararası Kolej'den pek farklı değildir. Türkiye'de faaliyet gösteren 224 yabancı okul sayısının 163'e düşmüş olması da Loraine tarafından endişe verici bulunmuştur. Bu bağlamda Loraine'e gönderilen rapordan İngiliz hükümetinin de bu konuda çok hassas olduğu ve Türkiye'deki yabancı okulların tamamen kapatılmasından endişe duyduğu anlaşılmaktadır. Loraine'e verilen en önemli görevlerden biri de dostça görüşmeler gerçekleştirerek, beş-altı ay içerisinde Türk hükümeti'nden bu okulların kapatılmayacağına dair garanti elde etmek olmuştur³⁴. Bu konuda Loraine Lady Lowther'a gönderdiği 28 Temmuz 1934 tarihli mektubunda, Türk Dışişleri Bakanlığı ile görüşeceğini ve sorunun halli konusunda umutlu olduğunu ifade etmiştir³⁵. O, söz vermiş olduğu gibi 19 Mart 1935 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile İngiliz okulları konusunu görüşmüştür. Görüşmede Loraine, İstanbul'da bulunan kız ve erkek İngiliz liselerinin çok eski bir geçmişe sahip olduklarının altını çizerek, bu okulların kapatılmamasını istemiştir. Bu okullarda kesinlikle kültürel propaganda yapılmadığını iddia eden Loraine, çıkarılan yasayla³⁶ 12

³³ PRO, FO 369/2377.

³⁴ PRO, FO 1011/176 (25 ve 28 Temmuz 1934 tarihinde İngiliz Parlamentosu'nda İngiliz Erkek Lisesi hakkında gerçekleştirilen görüşme W.G.M. Edwards tarafından Loraine'ne bildirilmiştir.)

³⁵ PRO, FO 1011/176 (28 Temmuz 1934 tarihinde Loraine tarafından Lady Lowther'e gönderilen mektup.)

³⁶ 23 Mart 1931'de mecliste kabul edilip 29 Mart 1931'de yasalaşan 1778 numaralı kanuna göre Türkiye'de ilk tahsillerini yapmak üzere tüm Türk vatandaşları ancak Türk okullarına gidebileceklerdir. Çıkarılan bu kanunla artık azınlık durumunda olan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

yaşından küçük Türk çocuklarının İngiliz okullarına gönderilmesinin yasaklanmasını da anlayamamaktadır. Çünkü Ona göre, 8 yaş bile düzgün bir telaffuz sahibi olmak için geç kabul edilirken, 12 yaşında çocukların aksansız bir telaffuz kazanmaları mümkün değildir. Loraine, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk çocuklarının Türk kalmasını istemesini anladığını ancak bu yolla kendi çocuklarına haksızlık etmiş olacaklarını belirtmiştir. Son olarak da Loraine görüşmede Lozan Barış Anlaşması ile yabancı okulların Türkiye'de kalmasına karar verildiğini de hatırlatmıştır. Kendi Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 19 Mart 1934 tarihli raporunda Loraine, bu görüşme sonucunda İngiliz hükümetinin arzu ettiği sonuca ulaşıldığını kaydetmektedir³⁷.

Loraine, Mustafa Kemal Atatürk'ün sevilen ve dinmeyen enerjisi ile halkına ilham veren ve milletin geleceğini yönlendiren kişi olduğunu da belirttiikten sonra, 1934–1938 yılları arası Türk siyasetinin; çok nüfuslu, zengin, tamamıyla batılaşmış, çok milliyetçi, kendisini güçlendiren, kendi kendine yeten, saldırılar ve savunmalar için güçlü, saf bir dil sahibi, tamamen aşağılık duygusundan arınmış tek bir Türkiye yaratma amacı güttüğü yorumunu yapmaktadır. Ayrıca O, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin 1939'a kadar güç yitirmeden varlığını sürdürdüğünü, Türkiye'nin bu kararlı duruşunun sadece Türkiye'nin geleceği için değil, aynı zamanda acılarla dolu kararsız dünya için de bir denge unsuru oluşturduğunu vurgulamaktadır³⁸.

2. LORAINENİN TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Ankara'da çok iyi şekilde karşılandığını ve kendisi için güzel bir kabul töreni düzenlendiğini öncelikle ifade eden Sir Percy Loraine, Türkiye'nin dünyadaki konumunun çok hassas olduğunu belirterek, Türklerin bütün büyük devletlerle eşit muamele görmek istediğini vurgulamaktadır. Bu arada 1932 yılında Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne yarı daimi üye seçilmesinin Türklerin gururunu okşadığının da altını çizen Loraine'e göre, Türkler her ne kadar barışçı bir politika izlemekteyse de³⁹ 1935–1936 ve 1937–1938 yıllarında kısmen İtalya ve Bulgaristan'ın Türkiye'ye karşı tutumları nedeniyle

Gayri-Müslim Türk vatandaşların da yabancı okulların ilköğretim bölümüne gitmeleri yasaklanmıştır.

³⁷ PRO, FO 1011/39(19 Mart 1935 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen rapor).

³⁸ PRO, FO 1011/287.

³⁹ PRO, FO 1011/35(15 Ağustos 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

savunmaya %35 gibi önemli bir bütçe ayırmak zorunda kalmış, bu durum Türk halkına ağır vergiler yüklemiştir⁴⁰.

O, Atatürk'ün yakın arkadaşı olan Fethi Bey(Okyar) Londra'ya Büyükelçi olarak atanmasını İtalyan korkusunun Türkiye'yi İngiltere'ye yaklaştırdığı şeklinde yorumlamaktadır⁴¹. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk-İngiliz ilişkilerine büyük önem attığını, İngiltere ile bağları politik olduğu kadar bireysel dostluklarla da pekiştirmeyi arzuladığını bildirmiştir. Ancak Loraine'nin yorumuna göre Atatürk, İngiltere'nin kurulan sıcak ilişkileri politik olarak Türkiye'yi destekleyerek göstermesi beklentisi içerisindeydi⁴².

Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle her geçen gün daha iyiye gitmekte olan Türk-İngiliz ilişkilerinde 1934 yılında kısa süreli bir gerilim yaşanmıştır. Bu durum Türk-İngiliz ticaret anlaşmasının yapılması için 1934 yılı Ocak ayından itibaren İngiliz hükümetince çaba harcandığı halde, Türk hükümetinin anlaşma koşullarını kapitülasyonların devamı olarak yorumlayarak kimi maddeler üzerine çekince koyması nedeniyle bir sonuç elde edilememesi⁴³ ve 1934 Temmuz'unda Dip Burnu'nda bir İngiliz donanma subayının şanssız bir kaza ile vurulmasından⁴⁴ kaynaklanmıştır. Ancak Loraine, ticaret anlaşması söz konusu olduğunda Türkiye'nin diğer ülkelere nazaran İngiltere'ye çok ılımlı bir yaklaşım sergilediğini⁴⁵, Dip Burnu'ndaki hadisenin ise bir kaza olduğunun altını çizmiştir. Dip Burnu'ndaki hadise Loraine'e göre, şu şekilde cereyan etmiştir:

⁴⁰ PRO, FO 1011/39.

⁴¹ PRO, FO 1011/35(22 Mart 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

⁴² PRO, FO 1011/35(29 Haziran 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

⁴³ PRO, FO 1011/176 (Donald Whittall'dan Sir Percy Loraine'ne gönderilen 3 Ocak 1934 tarihli mektup ve Loraine'nin Denizaşırı Ticaret Bölümü Başkanı C.C. Farrer'e gönderdiği 29 Mart 1934 tarihli yazı.); PRO, FO 1011/34(Sir Lancelot Oliphant tarafından Sir Percy Loraine'ne gönderilen 28 Haziran 1934 tarihli mektup.); PRO, FO 1011/35(Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen 28 Haziran 1934 tarihli mektup.) Türk-İngiliz ticaret Anlaşması uzun görüşmelerden sonra ancak Haziran 1935'te imzalanabilmiştir. Bkz: PRO, FO 1011/177 (10 Temmuz 1935 tarihli Sir Percy Loraine tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazı.)

⁴⁴ PRO, FO 1011/175 (21 Temmuz 1934 tarihinde İngiltere Akdeniz Bölgesi Başkomandanı Amiral Sir William W. Fisher tarafından Loraine'ye gönderilen yazı.)

⁴⁵ PRO, FO 1011/35(22 Mart 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

14 Temmuz 1934'te üç İngiliz donanma subayı tekneleri bayraksız ve subayları üniformasız olduğu halde, küçük bir sandal ile Sisam Yunan adasını ziyaret için gemiden ayrılmıştır. Teknenin Türk karasularına girmesi üzerine, Dip Burnu yakınında bir Türk devriyesi geri çekilmeleri gerektiği ihtarında bulunmuştur. İngiliz subaylarının geri çekilmemesi üzerine de Türk devriyesi 60-70 el ateş etmiştir. Olay esnasında subaylardan Operatör Teymen Robinson ölmüş, ceset suya düşmüş ve bulunamamıştır. Ayrıca Teğmen Maunsell de yaralanmıştır. Yapılan Türk açıklamasında, Sisam ve Anadolu arasındaki boğazın kaçakçılar tarafından çok kullanıldığı ve şayet burada bulunanlar parolaya önem vermezler ise şüpheli görülen tekneleri durdurmak için devriyelerin ateş etme yetkisinin bulunduğu açıklanmıştır. Ayrıca açıklamada, kaçakçıları durdurmak için yapılan işaretler anlaşılmadığı ve teknenin İngiliz donanmasına ait olduğu bilinemediği, Türk devriyesinin önce havaya ateş ettiği, ondan sonra teknenin kaçmaya çalıştığı ve bunun üzerine de ateş açıldığı ifade edilmiştir. Kaza haberinin Londra'ya ulaşması üzerine Loraine, 17 Temmuz 1934'te Türk Dışişleri Bakanı ile görüşüğünü belirtmektedir. Bu sırada gelişebilecek her hangi bir olaya hazırlıklı olmak amacıyla İngiltere Akdeniz bölgesi başkumandanı Sisam'a ilave gemiler getirtmiştir. Türk Büyükelçisi Fethi Okyar ve Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, devriyelerin sadece mevcut emirlere uygun davrandığını savunurken, bir yanlış anlama sonucu oluşan bu şanssız kazadan dolayı Türk hükümetinin büyük üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir. Amiral Sir William tarafından olaydan Türk hükümetinin haberdar olmadığı, Dip Burnu bölgesinin Türkler için büyük önemi olduğu, olayın bir kazadan ibaret olduğu Loraine'e bildirilmiştir⁴⁶. Bunun üzerine İngiliz hükümeti Türk hükümetinin üzüntü ifadesini kabul etmiş, olayın geçtiği yere yakın bir mevkide bir cenaze töreni icra edilmesi ve törene bir Türk destroyerinin katılması lüzumu kararlaştırılmıştır. Loraine'nin pek çok prensip ve detay açısından eksik bulunduğu tören, 21 Temmuz'da yapılmış ve Türk hükümeti ihtiyari olarak maktulün akrabalarına 2000 poundluk tazminat önermesi ile olay kapanmıştır⁴⁷.

Lorraine'nin Türk-İngiliz ilişkileri dışında önem atfettiği konuların başında Balkan Pakti'nin yer aldığını görüyoruz. O, Cenevre'de 4 Şubat 1934 tarihinde parafe edilen ve Ek Protokolü 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılımıyla Atina'da imzalanan Balkan Pakti'nin anılan devletlerin siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda işbirliği yapmalarını

⁴⁶ PRO, FO 1011/175.

⁴⁷ PRO, FO 1011/35 (26 Temmuz 1934 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

öngörmesinin ötesinde, Balkanlarda mevcut toprak düzenini devam ettirmeyi amaçladığı görüşündedir. Bilindiği gibi, paktı imzalayan devletler, sınırlarını birbirlerine karşı güvence altına almış ve bir Balkan devletince girişilecek bir saldırı durumunda yardımlaşmayı şart koşturmuştur. Ancak paktı imzalayan dört Balkan devleti, Balkanlar dışındaki devlet ya da devletler tarafından saldırıya uğrarlarsa sadece savaşa giren Balkan devletine karşı eyleme geçeceklerdi. Askeri birlikteliğin sadece Balkanlı bir devlete karşı yöneltilmiş olmasını Yunanistan'ın İtalya'dan çekinmesinden kaynaklandığını şeklinde yorumlayan Loraine, bunun paktın hedeflerinin tamamen gerçekleşmesini engellediğini düşünmektedir. O, Balkan Paktı'nı takiben Türkiye'nin Yugoslavya ve Romanya ile birer askeri anlaşma imzalandığını, bu anlaşmanın bir benzerinin de Yunanistan ile bu ülkeler arasında da imzalanmış olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, bu anlaşmalar muhtemelen Balkan Paktı'nın tamamlayıcısı konumundadır. Her ne kadar Yunanistan Balkan Paktı'nda askeri yükümlülükten büyük devletlerin saldırısı karşısında tarafsız kalacağını belirterek kaçınsa da, Yugoslavya'nın Selanik'i kullanarak cephane sevkiyatı yapmasına olanak tanımak zorunda kalmıştır. Loraine, Yunanistan'ın imzaladığı anlaşmanın askeri bir içeriği olmadığından emin olmakla birlikte Yugoslavya ve Romanya ile imzalanan anlaşmaların içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmektedir. Görüşmeleri esnasında Tefik Rüştü(Aras) Balkan Paktı'nın Ek Protokolünde yer alan maddeler dışında her hangi askeri anlaşma yapılmadığını söylemişse de Loraine'nin ifadelerinden buna pek inanmadığı anlaşılmaktadır⁴⁸. Bununla birlikte pakt imzalandıktan sonra Türkiye'nin Bulgaristan'ı da birliğe katma girişimini⁴⁹ Loraine tutarsızlık olarak değerlendirirken, Yugoslavya'nın da şiddetle karşı çıktığını bildirmektedir⁵⁰.

Her şeye rağmen 1934 Şubatında Balkan Paktı'nın imzalanması Loraine'e göre Türkiye'ye uluslararası gücü kazandırmıştır. Türkiye, 1925 Saldırmazlık Paktı ve 1929'da bu paktın kapsamını genişleten Uzlaşma Protokolü çevresinde Sovyet Rusya'ya karşı sorumluluklarına sahip çıkmış ve böylece ilişkileri bozulmamıştır. Ancak Loraine'nin ifadelerinden İngiltere'nin bu durumdan hiç hoşlanmamış olduğu anlaşılmaktadır⁵¹. Mustafa Kemal

⁴⁸ PRO, FO 1011/174 (1 Aralık 1934 tarihli Sir Percy Loraine tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği rapor.)

⁴⁹ PRO, FO 1011/39 (2 Aralık 1936 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup.)

⁵⁰ PRO, FO 1011/37 (10 Kasım 1935 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup.)

⁵¹ PRO, FO 1011/35(23 Haziran 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Atatürk, bir taraftan Sovyet Rusya ve Balkan devletleri ile iyi ilişkiler kurmuş diğer taraftan da İran ile Türkiye'nin ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda İran Şahı Ankara'yı ziyaret etmiştir. 17 Haziran 1934 tarihinde İran Şahı şerefine Ankara Palas Otel'de bir davet düzenlemiştir. Bu davet esnasında Loraine, Mustafa Kemal Atatürk ve İran Şahı ile birlikte tüm gece poker oynamışlardır. Ancak Mustafa Kemal Atatürk her defasında oyun fişlerini ortada karıştırdığı için bu poker oyununun kazananı veya kaybedeni yoktur. Bu oyun esnasında Atatürk özellikle Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesi konusunda vurgu yapmıştır. Loraine her ne kadar Türkiye'nin Sovyet Rusya ile dostluk ilişkisi hakkında konuşmak istemişse de Atatürk tarafından Sovyet Rusya ile ilişkilerin İngiltere ile ilişkileri etkilemeyeceği cevabı verilmiştir. 18 Haziran'da bu kez de İran Büyükelçiliği'nde Atatürk ve İran Şahı ile poker masasına oturan Loraine, enteresan bir diyaloga şahit olmuştur. Atatürk İran Şahına "Birbirimize karşı oynadığımızda durumumuzu görüyorsunuz. Birlikte olursak ne kadar güçlü olacağımızı hayal ediniz!"⁵² demiştir. Loraine bunu Atatürk'ün İran ile samimi bir dostluk bağı kurmak istediği şeklinde yorumlamaktadır.⁵³ Atatürk'ün İran ile iyi ilişkiler geliştirilmesi, bir taraftan İngiltere diğer taraftan da Fransa ile Türkiye'yi yakınlaştırmıştır. Fransa ile ilişkilerin iyi olması Suriye ile ilişkilerin de düzelmesine neden olmuştur. Afganistan'ın isteği ile Afganistan'la bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Almanya ile ilişkiler korunmuştur. Bu arada Türkiye'nin Amerika'ya özel ilgi gösterdiğini ifade eden Loraine, Amerikalı İşadama Samuel İnsull'un Amerika'ya iadesi konusunda gösterilen kolaylıkları bunun bir göstergesi olarak görmektedir.

Loraine'nin Türkiye'de büyükelçilik yaptığı dönem olaylarını etkileyen bir başka gelişme de yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlayan İtalya'nın ve kısmen de Bulgaristan'ın revizyonist tutumu olmuştur. Loraine'nin ifadesine göre, Türk Dışişleri Bakanı Aras, Kasım 1934'de Cenevre'de Türk-Yunan hükümetlerinin savunma güçlerini iki katına çıkarma kararı alındığını açıklamıştır. Bunun için silah siparişlerini İngiltere'ye vermeyi düşündüklerini, fakat nakit para olmadığından borç imkânlarından yararlanmak istediklerini bildirmişlerdir⁵⁴. Aralık 1935'te de İsmet Paşa açıkça Loraine'ne

⁵² PRO, FO 424/279(20 Haziran 1934 tarihinde Loraine tarafından Sir John Simon'a gönderilen mektup).

⁵³ PRO, FO 1011/35 (5 Temmuz 1934 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup.)

⁵⁴ PRO, FO 1011/177 (30 Aralık 1935 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir George Mounsey'e gönderilen mektup.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

İngiltere ya da Fransa'dan kredi almak istediklerini bildirmiştir⁵⁵. Ancak Loraine'nin bu konuda oldukça temkinli davrandığı görülmektedir. 13 Aralık 1935 tarihinde Loraine'nin İngiliz Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Sir Lancelot Oliphant'a gönderdiği mektuptan da Türkiye'ye kredi sağlanmasını riskli bulduğunu ifade etmesi bu bilgiyi doğrulamaktadır⁵⁶. Ancak daha sonra İngiliz Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Mr. Eden, Tefik Rüştü'ye İngiliz piyasalarında dış borçların yükselmesine engel olmaya çalıştığını ancak borçların ödenmesinde Türkiye'ye kolaylık sağlanacağına söz vermiştir⁵⁷.

Ayrıca Loraine'e göre Türkiye, Lozan Barış Anlaşması imzalandıktan sonra Boğazların askerileştirilmesi arzusu içerisindedir. Bu konudaki düşüncelerini ve Tefik Rüştü'nün konu ile ilgili talebini Sir Lancelot Oliphant'a yazmıştır. 30 Mart 1935 tarihinde Loraine'e gönderdiği mektupta Oliphant, Türklerin Boğazların tekrar silahlandırılması meselesini takıntı haline getirdiği, ilk defa Türklerin bu isteklerini Mart 1933'de daha sonra Cenova'da 31 Mayıs 1934'te dile getirdiklerini, sadece İngiltere'nin değil Fransa ve İtalya'nın da bu fikre kesinlikle karşı olduklarını belirtmektedir. Boğazların askerileştirilmesinin kesinlikle söz konusu olmadığını altını çizen Oliphant, Loraine'e nazik bir şekilde Tefik Rüştü'yü bu isteklerinden vazgeçirmeye çalışması talimatını vermiştir⁵⁸. 10 Nisan 1935 tarihinde Loraine bir taraftan Oliphant'ın talimatını yerine getirdiğini bildirirken diğer taraftan da mevcut denge korunduğu takdirde bu konuyu Türkiye'nin gündeme getirmeyeceğine inandığını yazmıştır. Bununla birlikte dengenin gözle görülür şekilde bozulduğu iddiasında bulunan Tefik Rüştü ile görüşmelerinden Loraine'nin çıkardığı sonuç Türkiye'nin bu idealinden vazgeçmeyeceği şeklindedir⁵⁹. 18 Temmuz 1935 tarihinde Loraine'nin İngiliz Dışişlerine gönderdiği rapordan da Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras tarafından Boğazların egemenliği yönündeki isteklerini yineledikleri anlaşılmaktadır⁶⁰. Ancak Temmuz ayına gelindiğinde, Boğazlar konusundaki Loraine'nin fikrini tamamen değiştirdiği, Dışişleri Bakanlığı'na 20 Temmuz 1935 tarihinde gönderdiği metne "*Boğazlar hakkında gönderdiğim diğer mektubu unutun.*" şeklinde giriş yapmasından anlaşılmaktadır. Loraine Fransa, İtalya ve Japonya'nın

⁵⁵ PRO, FO 1011/37 (15 Aralık 1934 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup.)

⁵⁶ PRO, FO 1011/37.

⁵⁷ PRO, FO 369/2377.

⁵⁸ PRO, FO 1011/36.

⁵⁹ PRO, FO 1011/37 (10 Nisan 1935 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup.)

⁶⁰ PRO, FO 1011/177.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

içinde bulunduğu durum nedeniyle Boğazlar konusunun tekrar gündeme getirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Loraine göre, Türkler Boğazların yeniden silahlandırılması ile birlikte egemenlik hakkını da almak istemektedirler. Avrupa ve Balkanlardaki gelişmeler nedeniyle de mevcut Boğazlar Rejimini güvenli bulmamaktadırlar. Lozan'da imzalanan Boğazlar Sözleşmesini imzalayan devletlerin verdikleri garanti belirsizlik taşımaktadır. Ayrıca bu durum Ona göre oldukça gülünçtür. Çünkü bir savaş durumu ortaya çıkarsa, Loraine'e göre Türkler 12 saat içerisinde Boğazları ele geçirebilecek askeri güce sahiptir. Dolayısıyla Boğazlarda Türk egemenliğinin tanınması daha iyidir. Böylece Boğazları savunmak için de resmen hak sahibi olacaklardır. Ona göre, bir diğer gerçek de Türkleri hoşnut etmenin tek koşulunun Boğazlar konusunda yeni bir düzenlemeye gidilmesidir⁶¹. Daha sonra da Loraine Dışişleri Bakanlığı'na Ağustos'ta gönderdiği yazıda, bir an önce Boğazlar konusunda Türklerle görüşmelere başlanması gerektiğini, aksi halde Boğazların İngiliz kontrolünden çıkabileceği yönündeki görüşünü bildirmiştir⁶².

Lorraine'nin de vurguladığı gibi İtalya'nın Akdeniz'deki saldırgan tutumları nedeniyle Türkiye Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan devletlere 10 Nisan 1936'da bir nota göndererek, Boğazlarda yeni bir rejim belirlenmesi için konferans toplanmasını istemiştir. Türkiye'nin bu teklifi olumlu karşılanmış ve İtalya hariç Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalayan tüm devletlerin katılımı ile Montreux Konferansı 22 Haziran 1936'da toplanmıştır. Fransa, Romanya ve Bulgaristan tarafından desteklenen Sovyet Rusya, konferansta Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine geçiş serbestisi verilmesi tezi, İngiltere tarafından reddedilmiştir. Türkiye ise konferansta Boğazların hâkimiyetinin tamamen kendisine verilmesini istemiştir⁶³. İki ay süren konferans sonucunda, Boğazların hâkimiyetini tamamen Türkiye'ye bırakan ve Boğazları askerileştirme hakkı tanıyan Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türkiye, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve İngiltere tarafından 20 Temmuz 1936'da imzalanmıştır. Loraine 31 Ağustos 1936 tarihli mektubunda, Türklerin bu durumdan ne kadar çok memnun olduklarını dile getirmektedir⁶⁴.

⁶¹ PRO, FO 1011/177 (20 Temmuz 1935 tarihli Sir Percy Loraine tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazı.)

⁶² PRO, FO 1011/177 (13 Ağustos 1935 tarihli Sir Percy Loraine tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazı.)

⁶³ PRO, FO 1011/181 (29 Temmuz 1936 tarihli Sir Percy Loraine'den İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen rapor.)

⁶⁴ PRO, FO 954/28 (8 Mart 1936 tarihli Sir Percy Loraine tarafından Anthony Eden'e gönderilen mektup.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Ayrıca Loraine, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasının İngiltere ile Türkiye ilişkilerini iyileştirdiğini, ancak Türkiye'yi Sovyet Rusya'dan uzaklaştırdığı yorumunu yapmaktadır⁶⁵. Bu bağlamda Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişimi üzerine Loraine'nin Aden'e gönderdiği mektup bir hayli ilginçtir. Onun aktardığı söylentiye göre, Atatürk'ün Türk arkadaşlarından biri, "*İngiltere ile ilişkilerini geliştirdiğini görüyorum*" der. Atatürk de buna karşılık olarak "*İlişkileri geliştirmek? Kendimi İngiltere'nin kollarına atıyorum*" cevabını verir. Loraine, bu diyalogun sadece söylentiden ibaret olduğunu dile getirmekle birlikte hayıflanarak Türkiye'nin tutumunun sadece "*İlişkileri geliştirmek*" yönünde olduğunu ifade etmektedir⁶⁶. Türk-İngiliz ilişkilerinde Loraine'nin ifade ettiği gibi olumlu yönde geliştiğinin bir diğer göstergesi de İngiltere Kralı VIII. Edward'ın İstanbul'u ziyareti olmuştur. Kral VIII. Edward Nahlin adlı yatıyla Ağustos 1936'da Akdeniz'de tatile çıkmış, 3 Eylül'de Çanakkale şehitliklerini ziyaret ettikten sonra 4 Eylül'de İstanbul'a gelerek Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile tanışmıştır. Kral daha sonra 6 Eylül'de trenle Viyana'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır. Loraine gerçekleşen bu görüşmenin, iki ülkenin dostluk ilişkilerini geliştirmesi açısından büyük önem taşıdığını ve beklenenden çok daha samimi bir havada görüşmelerin geçtiği kanaatindedir⁶⁷.

Lorraine'nin üzerinde durduğu bir diğer önemli konu da Hatay Sancağı olmuştur. 5 Aralık 1936 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporda, 9 Eylül 1936 yılında Suriye ile Fransa arasında imzalanan anlaşma ile Suriye'yi anlaşma imzalandıktan üç yıl sonra bağımsız bir devlet haline gelmesini öngören anlaşmanın imzalandığını bildirmektedir. Türkiye'nin anlaşma imzalanır imzalanmaz bu anlaşma ile Suriye'ye bırakılan İskenderun Sancağı'nın özerk bir yapıya sahip olması için harekete geçtiğini, ancak ne Suriye ne de Fransa'nın konu ile ilgili görüşmeye yanaşmadığını belirten Loraine, Türklerin ısrarla bölgede plebisit yapılmasını istediğinin altını çizmektedir. Ancak bu isteğin, İskenderun Sancağında yaşayan Türklerin Fransızlar tarafından katledilmesi ve eziyet görmesine dolayısıyla da Türk-Fransız ilişkilerinde gerginlik yaşanmasına sebep olduğunu belirtmektedir⁶⁸.

⁶⁵ PRO, FO 954/28(28 Şubat 1937 tarihli Sir Percy Loraine'den Anthony Eden'e gönderilen rapor).

⁶⁶ PRO, FO 1011/35(15 Ağustos 1934 tarihli Sir Percy Loraine'den Sir Lancelot Oliphant'a gönderilen mektup).

⁶⁷ PRO, FO 1011/185.

⁶⁸ PRO, FO 1011/39.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

1937 yılı sonlarından itibaren Loraine'nin değimiyle ırkçı bir takım gazeteci ve politikacılar, Türk hükümetini Kıbrıs konusunda harekete geçmeye zorlamaya başlamıştır. Bu nedenle Loraine, Türkiye'nin tavrını anlamak için Dışışleri Bakanı Tefik Rüştü Aras ile gizli bir görüşme gerçekleştirmiştir. Onun bu görüşmeden edindiği izlenime göre, Türk hükümeti Kıbrıs'a karşı sempati beslemekle birlikte, asla Kıbrıs üzerine bir harekât düzenlemeyi düşünmemektedir. Her Kemalist İngiltere'nin dostudur, bu Atatürk tarafından çizilen Türk dış politikasının ana ilkelerindedir. Kemalistler Nazi değildir. Nazilerin yaptığı gibi işgalci bir politika Kemalistler tarafından reddedilir. Türk hükümeti oradaki varlığını sürdürmekten başka bir amaç gütmemektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla sadece geniş bir toprak parçası değil, aynı zamanda adalar da kaybedilmiştir. Pek çok Türk adaları unutmıştır bile. Türk hükümeti Kıbrıs'taki İngiliz Sömürge Yönetimi'nin cömertliğinin farkındadır. Görüşmeyi bu şekilde değerlendiren Loraine, Aras'ın tavrının şaşırttığını ve kafasını karıştırdığını da belirtmeden geçememiştir⁶⁹.

Loraine kısaca Türkiye'nin dış politikasını özetlediği 10 Kasım 1942 tarihinde Atatürk'ün dördüncü ölüm yıldönümü nedeniyle gerçekleştirdiği radyo yayınında, herhangi bir yabancı devlet ile iyi ilişkilerin kurulması ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve egemenliğinin tanınması ve ona saygı duyulmasından sonra gerçekleşebildiğinin altını çizmektedir. Loraine'e göre ne yazık ki çok az devlet Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, yirmi yıldan az bir süreçte savaş baltalarını gömerek, eski zamanlardan kalmış olan kinlerini untabilmişlerdir. Savaş baltasını ilk gömen devlet Rusya olmuştur. Saltanatın eski üyeleri olan Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ise Türkiye'nin Balkan Antantı'nda ortakları olmuşlardır. Bulgaristan ise diğer Balkan devletlerinden uzak durmuş ve kendisine uzanan dostluk elini reddetmiştir. Türkiye İran, Irak ve Afganistan ile de Sadabat Paktı'nı imzalamıştır. Böylelikle Türkiye Yakın ve Orta Doğu'da barışın ve iyi niyetin en önemli faktörü haline gelmiştir. Diğer taraftan Atatürk ve bakanlarının küçük devletlerin büyük devletlere nazaran daha büyük bir tehlike arz ettiğini düşündüğünü ifade eden Loraine, Türkiye'nin bir taraftan dış politikalarında komşularına anlayışla yaklaşp, dostluk ellerini uzatırken, diğer taraftan da istikrarlı bir şekilde savunma güçlerini güçlendirmek için orduya yatırımlarına dikkat çekmektedir.

⁶⁹ PRO, FO 1011/193 (1 Eylül 1938 tarihli Sir Percy Loraine tarafından İngiltere Dışışleri Bakanlığı'na gönderdiği mektup.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

1930'lu yılların ortalarında İngiltere ile Türkiye arasında dostluk ilişkilerinin kurulması mümkün olduğunu ifade eden Loraine, 1914 yılına kadar olan olaylar Türkiye ile İngiltere arasındaki dostluk ilişkisini diğer devletlere nazaran daha çok bozacak nitelikte olduğunu, ancak Atatürk bunların hiçbirini önemsemeyerek İngiltere ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini istediğini ve Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesinde Atatürk'ün önemli katkısı olduğunu belirtmiştir⁷⁰.

3. LORAINÉ'NİN ATATÜRK'E İLİŞKİN YORUMLARI

Loraine, "*Türkiye'nin kaderini değiştiren adam*"⁷¹ olarak nitelediği Mustafa Kemal Atatürk'ün dış görünüşünden ve giyimine gösterdiği özenden bir hayli etkilenmiştir. Atatürk'ün dış görünüşünü şu şekilde tasvir etmektedir:

"Onun dış görünüşü nasıldı? Onun göze çarpan başlıca özellikleri aşikâr sert mizacı ve kusursuz dış görünüşü idi: keskin yüz hatları, delip-geçici mavi gözleri, çatık kaşları, belirgin yüz çizgileri, genellikle cesur ve oldukça sert ifâdeli yüzü, her jest hareketinde hatta hareketsiz oldu zamanlarda dahi onun ateşli kişiliği hemen her bakışta görülürdü. Onun akli ve vücudu her an harekete hazır olduğu izlenimini verirdi. Cumhurbaşkanı olduktan sonra ordunun geçit töreni dışında -ki eskisi kadar görkemli idi- asla askeri üniformasını giymedi. İpek kumaşından şapkası ve Kurtuluş Savaşı'na ait bir madalya dışında daima sade ancak bir o kadar kusursuz kıyafetler giyerdi"⁷².

Mustafa Kemal Atatürk'ün dış görünümünü bu şekilde ifade eden Loraine'ne göre, Atatürk'ün sahip olduğu karakter yapısının en önemli özelliklerinden biri gerçekçiliğidir. Loraine'e göre Atatürk bu özelliği sayesinde, kendisinin ve ulusunun gücünü doğru saptamış ve hedeflerini de bu doğrultuda belirlemiş, eylemleriyle ulusunu maceraya sürüklememiştir. Loraine, Atatürk'ün belirlediği hedeflerin hayallerden ve maceradan uzak, Türk ulusunun ihtiyaçlarından kaynaklandığını ve Onun bu ideallerini gerçekleştirirken halkının desteği ile büyük ve saygın bir mücadele verdiğini vurgulamaktadır⁷³.

⁷⁰ PRO, FO 1011/199.

⁷¹ PRO, FO 1011/199(Sir Percy Loraine'nin 5 Kasım 1942 tarihinde Londra Türk Halkevinde "*Turkey:1905, Turkey:1935*" konulu konuşması.)

⁷² PRO, FO 1011/287(Sir Percy Loraine'nin 10 Kasım 1948 tarihinde yine BBC'den yayınlanan konuşması.)

⁷³ PRO, FO 1011/199.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

O, Atatürk'ün gerçekçiliği bir diğer ifadeyle hedef saptamadaki başarısı kadar, hedeflerine ulaşırken izlediği stratejiden de övgüyle bahsetmektedir. Loraine'nin ifadesine göre Atatürk sorunlara çözüm bulma konusunda son derece yeteneklidir. Zor ve karmaşık sorunlarla gelindiğinde, Atatürk'ün önce meseleleri önem derecelerine göre sınıflayarak daha sonra buna göre derhal harekete geçtiğini ifade etmektedir. Loraine'e göre bu süreç Atatürk'te öyle otomatik bir davranış haline gelmiştir ve bu sayede Atatürk, çok hızlı bir şekilde sorunları çözüme kavuşturmuştur⁷⁴.

Onun altını çizdiği Atatürk'ün bir başka özelliği ise kararlılığıdır. 13 Eylül 1942'de İngiltere'nin Sunday Times gazetesinde Loraine'nin "*Turkey and The Kemalist Tradition*" başlıklı yazısında Atatürk'ün verdiği kararlardan asla dönmediğinin, kararlarının arkasında korkusuzca durduğunun ve ölümüne kadar da bu özelliğinden asla taviz vermediğini vurgulamıştır⁷⁵. Ayrıca 10 Kasım 1942 tarihli radyo konuşmasında da konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

"Bu adam, hayatı boyunca doğru bildiklerini yapma konusunda tereddüde düşmedi asla korku yaşamadı. En zor anlarda bile korkmadı. Nasıl korkusuz yaşadıysa aynı şekilde korkusuzca öldü. Onun ölümünün büyük zaferine gölge düşüreceğine kesinlikle inanmıyorum. O, halkının hayat standardını iyileştirdi. Onun halkına bıraktığı en kıymetli hediye ise, onurlu kıymetli bağımsızlık oldu⁷⁶."

Ayrıca Loraine, Atatürk'ün dalkavuklardan nefret ettiğini ancak "diyaloga açık olma" özelliğine sahip olduğunu belirtmektedir⁷⁷. 10 Kasım 1948 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında ise konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Onun iletişim kurmakta kullandığı en sevdiği metot, kendisini, kabinesindeki üyeleri hatta diyalog kurmak istediği herkese uyguladığı psikolojik olduğu kadar da entelektüel olan sözlü sınavlardı. Bunlar araştırma sınavları idi. Onun verilen cevaba oldukça yakın birbirine bağlı sorularından, rahatlıkla meseleleri dikkatlice en küçük ayrıntısına kadar inceleyen bir kişilik yapısına sahip olduğunu anlaşılabilirdi. Üzerinde çok fazla düşündüğü uzun ifadeli meseleleri bazen hızla, arka arkaya soru bombardımanı olarak yöneltirdi. Bu art arda gelen sorularına aniden ünlem ifadeli sözleriyle ara verir ve kaşlarını kaldırarak, buz mavisi gözleriyle içe işleyen, soğuk bir bakış

⁷⁴ PRO, FO 1011/199; PRO, FO 1011/287(Sir Percy Loraine'nin 10 Kasım 1942 tarihinde yine BBC'den yayınlanan konuşması.).

⁷⁵ PRO, FO 1011/199; PRO, FO 1011/287 gös. yer.

⁷⁶ PRO, FO 1011/199.

⁷⁷ PRO, FO 1011/287.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

fırlatırdı. Karşısındaki bu bakışın ne anlama geldiğini anlardı. Bunun anlamı, geveleme: Erkek erkeğe konuşuyoruz. Ne düşündüğünü duymak istiyorum, demekti⁷⁸.”

Görüldüğü gibi Loraine, Atatürk’ün düşünceye asla sınırlama getirmeyen, karar alırken her türlü eleştiriyi değerlendiren, ancak bununla birlikte düşünce sahibi olmayan, dalkavuk şahsiyetli kişilerden itina ile uzak duran bir lider olarak, onun bu özelliğinden övgüyle bahsetmektedir.

Lorraine’nin hayran kaldığı bir diğer özellik ise Atatürk’ün geleceğe ilişkin doğru öngörülerde bulunabilme yeteneğidir. O, başkentin İstanbul’dan Ankara’ya taşınmasını Atatürk’ün ileri görüşlü bir hareketi olarak nitelendirmektedir. Atatürk’ün eski başkentin deniz gücü karşısında savunmasız olduğunun farkında olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra bu kararının psikolojik sebepleri de olduğunu düşünmektedir. Ona göre, Atatürk Meclisi Ankara’da açarak İstanbul’un kozmopolit yapısından uzaklaşmak istemiş, bu nedenle Ankara’yı başkent yapmıştır. Böylece hem yeni bir devletin yeni bir başkenti olmuş hem de bir savaş durumunda Meclisin güven içinde varlığını sürdürmesini amaçlamıştır⁷⁹.

10 Kasım 1948 tarihli konuşmasında ise Atatürk’ün gelecekle ilgili öngörü yeteneği hakkında şu yorumu yaptığı görülmektedir:

“Cumhuriyet’in ilk günlerinde Atatürk, dönemin ve halkın modern yönetim için henüz hazır olmadığını farkındaydı. Halk Osmanlı İmparatorluğu’nun gelenekleri nedeniyle sömürülmüştü. Ve bu böyle devam ettiği sürece toplumun değişmesi beklenemezdi. Dolayısıyla halk kadar yöneticilerin de yeni devlet yapısına ve rejimin gereklerini yerine getirebilmek için eğitilmeleri gerekiyordu. Bu arada Türkiye’yi modernleştirecek olan değerler sabit tutulmalı, elde olan imkânlar ölçüsünde ilerleme sağlanması için çalışılmalı idi. Hepsinden de önemlisi uygulanabilir bir ulusal ekonomi yaratılmalı idi; O 1923 yılında ulusuna seslenişinde dedi ki: Eğer on yıl içerisinde ulusal bir ekonomiye sahip olamazsak, Kurtuluş Savaşımız, verdiğimiz onca mücadelelerimiz ve fedakârlıklarımız boşa gidecektir.

Onun öngörüsü her ne kadar önceleri anlaşılmaz gelse de son derece doğru idi. Onun dünyadaki meydana gelmesi muhtemel gördüğü hadiseler, Türkiye’nin uluslar arası ilişkilerinde başarılı olabilmesi için izlemesi gereken yol gibi konulardaki öngörülerini daima meslektaşları ile paylaşırdı. Ancak kabul etmek gerekir ki, meslektaşları Onun öngörülerini anlamakta zorlanırlardı. Ancak o bu

⁷⁸ PRO, FO 1011/287.

⁷⁹ PRO, FO 1011/199.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

öngörülerin anlaşılması için bilgilendirirdi, tartışırdı, asla emir vermezdi⁸⁰.”

Lorraine'nin üzerinde durduğu Atatürk'ün bir başka özelliği de izlediği barışçı politikası olmuştur. Atatürk, kendinden çok milletin gücüne inanmakla birlikte gerektiğinde barışı korumak amacıyla ittifaklar kurmaktan çekinmemiş, geçmişe dayalı kin ve düşmanlık hisleriyle asla hareket etmemiştir. O, Atatürk'ün barışı koruma konusunda da son derece samimi olduğuna inanmaktadır. Atatürk'ün izlediği dış politikanın barış, dostluk, uzlaşma politikası olduğunu, komşuları olan diğer ülkelerin, yeni Türkiye Devleti'ni kabul etmeleri ve sınırlarına saygı göstermeleri koşulu ile de daima onun dış politikası savaş karşısında bir garanti olduğunu ifade etmektedir⁸¹.

Ayrıca Lorraine, her fırsatta Atatürk'ün halkına duyduğu derin sevgiyi dile getirmiştir. Lorraine, Atatürk'ün asla kendisi için değil, halkının daha iyi koşullarda yaşamasını sağlamak için hedefler belirlediği yorumunu yapmıştır. Ona göre, Atatürk halkını değiştirmemiş, ancak halkının içinde sakladığı büyük gücü ortaya çıkarmıştır. 25 Kasım 1938 tarihinde Lorraine, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda Atatürk'ün halkını sevdiği kadar, halkı tarafından da sevildiğini ve cenaze töreninde Türk halkının üzüntüsünün görülmeye değer olduğunu⁸² belirtmektedir.

Atatürk'ün ölümünün onuncu yıldönümünde BBC'den yayınlanan konuşmasında; *“Savaşın tüm acılarına rağmen -onurlu bir askeri geçmişe sahip insanlar için gurur kırıcı, acı bir deneyim- Türk ulusuna olan inancını asla yitirmedi. O halkının inancını tazeledi. O, ulusunun aklını, dimağını serbest bıraktı. O, ulusunun enerjisini açığa çıkardı. O geçerliliğini yitirmiş geçmişi yaktı. O ulusunu verdiği sözü tutarak, geleceğin kapılarını açtı⁸³.”* diyerek Atatürk'ün halkına duyduğu büyük sevgiyi ifade etmiştir.

Lorraine, Atatürk'ün kişilik özellikleri üzerinde durduğu kadar Atatürk'e karşı yapılan bir takım eleştirilerin de karşısında yer almıştır. O, gerek konuşmalar ve yayınlar yaparak gerekse önemli devlet adamları ve yazarlarla yazışmalar gerçekleştirerek bu iddiaları çürütmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Atatürk'e yapılan “diktatör” nitelemesinin tamamen karşısında yer aldığını 25 Kasım 1938 tarihinde, İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıdaki şu sözlerinden anlamak mümkündür:

⁸⁰ PRO. FO 1011/287.

⁸¹ PRO, FO 1011/199. (Sir Percy Lorraine'nin 29 Ekim 1941 tarihinde yine BBC'den yayınlanan konuşması.).

⁸² PRO. FO 1011/199.

⁸³ PRO. FO 1011/287.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

“Atatürk’ün ölümü Türkiye için çok büyük bir kayıp olmuştur. Ölümünden sonra bile kendisine diktatör denilmesine şiddetle karşı çıkıyorum⁸⁴.”

Yine aynı tarihte Viscount Halifax’a gönderdiği raporunda H.C. Armstrong’un Atatürk’ün yaşamını anlattığı “Grey Wolf”(Bozkurt) adlı kitabını, Atatürk hakkında diktatörlük başta olmak üzere pek çok asılsız suçlamada bulunduğu ve yanıltıcı bilgiler verdiği için şiddetle eleştirmiştir⁸⁵. Loraine’nin Bozkurt adlı kitap hakkındaki eleştirilerine Gordon Waterfield tarafından kaleme alınan “Professional Diplomat Sir Percy Loraine” adlı eserde de yer verilmiştir. Burada da Atatürk’e karşı yapılan diktatörlük suçlamasına ve onun kişiliğine yönelik saldırıların karşısında yer aldığı vurgulanmaktadır⁸⁶.

Atatürk’e “diktatör” denilmesine neden şiddetle karşı çıktığını, Atatürk’ün kesinlikle bir diktatör ve din-karşıtı olmadığını, sadece dinin ve hurafelerin politik hayatta etkili olmasının karşısında yer aldığını vurgulayarak, konuyla ilgili düşüncelerini 10 Kasım 1942 tarihli konuşmasında şu şekilde ifade etmiştir:

“10 Kasım 1938 sabahı Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk, öldü. Yaşadığı dönemin en önemli şahsiyetlerinden idi. İsteseydi Sultan ve Halife olabilirdi. Ama o bunu reddetti. İstekleri kendisiyle ilgili değil, Türkiye ve Türk halkı içindi. Vefat ettiğinde üçüncü defa cumhurbaşkanı olarak seçilmiş bulunuyordu.

... Mustafa Kemal genellikle diktatör olarak sınıflandırılır; din karşıtı olmakla suçlanır; bazen de İngiliz karşıtı olduğu düşünülür. Benim düşünceme göre O, bu kendisine yapıştırılmaya çalışılan etiketlerden hiçbirini hak etmemiştir. Eğer onun hedeflerini anlarsanız, onun bu tip haksız saldırılara uğramasının kolay olduğunu görebilirsiniz.

... Gerçekleştirdiği büyük dönüşümün ilk sonucu yeni bir devlet kurulması oldu ve daha sonra da bu devletin güvence altına alınması. Bu değişim sürecinin başlarında Atatürk’ün sahip olduğu güçleri neredeyse diktatörce kullandığını inkâr edemem; ancak bununla birlikte O, sahip olduğu gücü kendisini egemen kılmak için değil, kanunları oluşturmak ve kanunların üstünlüğünü sağlamak için kullanmıştır. Olağanüstü bir durumla karşılaştığında bile kararı

⁸⁴ PRO. FO 1011/194.

⁸⁵ PRO. FO 371-21926-E7361-69-44’dan aktaran Prof. Dr. Hikmet Özdemir, **Atatürk ve İngiltere**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 2004, s. 39-40.

⁸⁶ Gordon Waterfield, **a.g.e.**, s. 207-208.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iradesine bırakmıştır. Eğer o diktatörlük peşinde olsaydı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iradesine başvurmazdı. Sahip olduğu bireysel otoritesini devletin güvenliği sağlanana ve halk kendi devletinin efendisi olana kadar sürdürdü.

... Hitler ve Mussolini gibi adamlarla Mustafa Kemal'i aynı kategoriye sokmak büyük bir haksızlıktır. Onun davranışlarında katiyen kibirlilik yoktur. Koyduğu hedefler hayalden uzak, barışçıl ve asla diktatörlüğü özendircek, akla getirecek şeyler değildir. Türkiye Devleti kurulduktan sonra kılıcını kınına sokmuş, mareşallik üniformasını da çıkarmıştır ve ölümüne kadar da bu böyle devam etmiştir.

... Eğer Atatürk bir diktatör olsaydı, Hitler ve Mussolini'nin genlerini taşıması gerekirdi ama taşıymıyordu. Kendisi din karşıtı bir kişi değildi ama dinin ve hurafelerin politik hayatta etkili olmasını da kesinlikle istemiyordu. Atatürk'ün İngilizlere de karşı olduğu söylendi ama o, iki ülke arasında dostluk ilişkilerini kurabilmek için yoğun çaba harcadı. Eğer ona karşı yapılan bu suçlamalar doğru olsa idi, bugün onurlu bir Türkiye Cumhuriyeti kurulamamış olurdu⁸⁷”.

Daha önce Loraine'ne Nort Eastern Railway'in başkanı bir mektup yazarak Atatürk'ün büyük bir diktatör olduğunu düşündüğünü yazmış, ancak onun yukarıdaki yazısını okuduktan sonra fikrinin değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca Atatürk'ü bu kadar güzel anlattığı için Loreine'e teşekkür etmiştir⁸⁸.

Lorraine Atatürk'e yapılan suçlamalara bir taraftan yazıları ve konuşmalarıyla cevap vermeye çalışırken diğer taraftan önemli bazı kişilerle de mektuplaşmıştır. Bu açıdan Morgan Philips Price⁸⁹ ile yaptığı yazışmalar bir hayli dikkat çekicidir.

⁸⁷ PRO, FO 1011/199.

⁸⁸ PRO, FO 1011/199.

⁸⁹ Morgan Philips Price, 29 Ocak 1885 tarihinde İngiltere'de doğdu. Harrow, Trinity College ve daha sonra da Cambridge'de eğitim gördü. Türkiye, Irak, İran, Suriye, Lübnan, Mısır, İsrail, Afganistan, Ermenistan ve Rusya'da bulundu. 1911-1914 yılları arasında İngiltere'de yayınlanan “Manchester Guardian” gazetesinin Rusya muhabiri olarak çalıştı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İngiltere'de savaş karşıtı olan “Union of Democratic Control” derneğinin kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1919-1923 yılları arasında İngiltere'de yayınlanan “Daily Herald” gazetesinin Almanya sorumlusu olarak çalıştıktan sonra Labour (İşçi) Partisi'ne üye oldu ve seçimlere katıldı. 1922, 1923, 1924 ve daha sonra da 1929 genel seçimlerinde başarılı olarak İngiliz Parlamentosunda kalmayı başardı. 1931 yılında seçimleri kaybederek siyasetten çekildi. 23 Eylül 1973 tarihinde de öldü. Orta Doğu uzmanı olan Price'nin Türkiye, Irak, İran, Suriye, Lübnan, Mısır, İsrail, Afganistan, Ermenistan ve Rusya hakkında araştırmaları ve gezi notları mevcuttur (St Antony's College, University of Oxford, Middle East Centre Archive, Ref No: GB165-0232).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

19 Mayıs 1957 tarihinde M. Philips Price Loraine'e şu mektubu yazmıştır:

“Atatürk’ün ölüm yıldönümü nedeniyle hazırlamış olduğunuz yazıyı bana gönderdiğiniz için teşekkür ederim. Atatürk hakkında diktatör derken açıkçası bu kelime üzerinde çok düşünmüş değilim. İfade etmek istediğim, tek parti yönetiminin egemen olduğu TBMM’nin ilk günlerinde meclis hem yasama, hem de yürütme yetkilerini elinde tutuyordu. Bu inkılâbı gerçekleştirme maksadını güdüyordu ve lider muhalefeti engellemek için baskı uygulamak mecburiyetinde idi. Rus Devrimine şahit olduğum için bu konuda Rusya ve Türkiye arasında benzerlikler olduğuna inanıyorum. Baskı dönemi her iki ülkede de gerekli idi. Ama bununla birlikte Rusya’daki sistem katı idi çünkü devrimin felsefesi değişimi kabul etmiyordu. Ancak Türkler pratik ve faydacı bir anlayış benimseyerek bu dönemi kolaylıkla aştılar. Ve sonuçta sistemleri Batı Avrupa rejimine yakın bir hale geldi.

Geçen yıl kendi “Türkiye Tarihimi” yazarken 1925 yılında gerçekleşen Kürt isyanı karşısında Atatürk’ün takındığı tutum nedeniyle kafam biraz karıştı. Bu dönemde istisnai kanunlar uygulanmıştı ve doğru dürüst bir yargılama yapılmadan çoğu kişi asıldı. Bu dönemin diktatörlük dönemi olduğunu düşünüyorum ancak bu siz Büyükelçi olarak Ankara’ya atanmadan çok önceydi. Sizin yayınızı okudum ve kesinlikle ben de sizin gibi Atatürk’ün diktatörlük sıfatı yapıştirilerek Lenin’le aynı yere konulmasına karşıyım. Ama Cumhuriyetin kritik dönemlerinde baskıcı bir idare vardı⁹⁰.

Bu mektuba karşılık 23 Mayıs 1957 tarihinde Loraine, M. Philips Price’e şu mektubu göndermiştir:

“14 Mayıs’ta size göndermiş olduğum mektuba cevap olarak 19 Mayıs’ta bana göndermiş olduğunuz mektuba teşekkür ederim. İkimizin temelde düşünce ayrılıklarına sahip olmadığımıza inanıyorum. Atatürk, Hitler ve Mussolini ile aynı kefeye konulamaz. Bu konuyla ilgili sanki Atatürk’ü savunuyormuşum gibi görünsem de bu yanlış anlaşılmanın müsebbibi “Grey Wolf” (Bozkurt) adlı kitabının yazarından başkası değildir.

Bu konuyla ilgili beş yıl boyunca Ankara’da büyükelçiliğim esnasında incelemeler yaptım. Bu dönemde Mustafa Kemal’in yakın çevresini oluşturan ve İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminden beri O’nu tanıyan bazı kişileri dinleme şansına sahip oldum. Bu kişiler de

⁹⁰ PRO. FO 1011/201.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Mustafa Kemal'in Enver ve Talat'ın 1914 yılında Almanların yanında yer almasına kesinlikle karşı olduğunu belirttiler. Bu kişiler, Almanya savaşı kazansa da kaybetse de Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanacağına dair 1914 yılında Mustafa Kemal'in yapmış olduğu kehanete yürekten inanmışlardı.

1934 yılının başında göreve başlamadan önce, Büyükelçi Sir Nicolas O'Connor'ın emri altında 1905–1907 yılları arasında görev yapma şerefine nail oldum ve bu dönemde Sultan Abdülhamit diktatörce ülkeyi yönetiyordu. Her iki dönemi karşılaştırma imkânı bulduğumu da açıkça söylemeliyim.

Ben bu gerçeklerin Tefik Rüşti Aras'ın anılarının birinci cildi yayınlanmadan çok önce anlamıştım. Ayrıca Onun anılarının çok aydınlatıcı olacağına inanıyorum. Çünkü O, kendi hayatlarını Mustafa Kemal'in ideallerine adanmış ve bu ideallere hayatlarının sonuna kadar bağlı kalmış grubun bir üyesi idi⁹¹.”

M. Philips Price ile yaptığı yazışmalardan sonra da, Loraine'nin Atatürk'ün diktatör olmadığına dair görüşlerinin kabul görmediği için üzüntü içerisinde olduğunu 20 Mayıs 1957 tarihinde Tefik Rüşti Aras'a yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Loraine üzüntüsünü şu cümlelerle ifade etmektedir:

“... Bildiğiniz gibi, Atatürk'ün Mussolini ve Hitlerle birlikte diktatör kategorisine konulması fikrini yıkmak için elimden gelen her şeyi yaptım, ancak ne yazık ki sonuçsuz kaldı. “Grey Wolf (Bozkurt) adlı kitaptaki görüşlerin doğru olduğuna inanılıyor⁹².”

Lorraine, İngiliz kamuoyunda oluşmaya başlayan Atatürk'ün İngiliz karşıtı olduğu yönündeki görüşün de karşısında yer almıştır. 29 Ekim 1942 tarihinde “Realite” dergisinde yayınlanan yazısında, özellikle 1934–1939 yılları arasında Türkiye ile İngiltere arasında samimi dostluk bağının tam olarak kurulduğunu ve bu dostluk ilişkilerinin kurucusunun Mustafa Kemal Atatürk olduğunu vurgulamaktadır. Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin övgüye laik olduğunu belirten Loraine, Türk Devrimi sayesinde ülkenin gelişmeye açık ve modern bir hale getirilmiş olmasını ise övmüştür. Atatürk'ün kurduğu bu modern yapı sayesinde, Türkiye ve İngiltere arasındaki dostluk ilişkilerinin güçleneceğine olan inancını da dile getirmiştir⁹³.

⁹¹ PRO, FO 1011/201.

⁹² PRO, FO 1011/201.

⁹³ PRO, FO 1011/199.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Her ne kadar Sir Lancelot Oliphant tarafından “bir diktatör’e böyle bir şeref vermede özel güçlüklerle karşılaşılabilceği” gerekçesi ile bu isteği reddedilmiş olsa da⁹⁴, Sir Percy Loraine’nin 9 Nisan 1938 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax’a yolladığı raporunda Atatürk’e Türkiye ile İngiltere arasında samimi dostluk ilişkisinin kurucusu olduğu için fahri bir paye verilmesini istemesi de Loraine’nin konuyla ilgili düşüncelerinde ne kadar samimi olduğunu göstermektedir⁹⁵.

Lorraine’nin ısrarla üzerinde durduğu bir başka konu ise, onun Atatürk’ün içki ve poker arkadaşı olduğuna dair oluşmuş olan kanıdır. Waterfield tarafından Loraine’nin hayatını konu alan eser de onun Atatürk’ün içki ve poker arkadaşı olduğu intibasını uyandırmaktadır⁹⁶. Ancak O, bir büyükelçi olarak Atatürk’ü tanıdığını ve Atatürk ile sadece iki defa poker oynadığını, bunun dışında, resmî kabuller dışında bir görüşmenin gerçekleşmediğinin altını çizmektedir.

10 Kasım 1948 Loraine’nin BBC’den yayınlanan konuşmasında konuyla ilgili olarak ifade ettiğine göre tamamen resmi durumlarda, örneğin büyükelçi olarak görevlendirme mektubunun kabulü gibi durumlarda Atatürk ile görüştüğünü dile getirmiştir. Ancak bu tip durumların kesinlikle çok nadir olduğunu ifade eden Loraine’nin, diğer meslektaşlarının da onunla aynı imkânlarla sahip olduğundan hiçbir şüphesi yoktur⁹⁷. Ayrıca Loraine, 21 Kasım 1958 tarihinde Muharrem Nuri Bilgi’ye yazdığı mektupta, Atatürk ile yalnızca iki defa poker oynadığını, her iki oyun da Şah Rıza Pehlevi’nin ziyareti esnasında gerçekleştiğini belirtmektedir. O, Kralın ziyareti esnasında gerçekleşen görüşme ve Çankaya’ya resmî kabuller dışında asla gitmediğini önemle tekrar vurgulamıştır⁹⁸.

SONUÇ

Sir Percy Loraine, 1905–1907 yılları arasında ücretsiz ataşe olarak İstanbul İngiliz Büyükelçiliği’nde görev yapmış, daha sonra da 1933–1939 yılları arasında İngiliz Büyükelçisi olarak Ankara’da bulunmuştur. Bu görevleri sayesinde Türkleri ve Türkiye’yi tanıma

⁹⁴ Selahi R. Sonyel, “İngilizlerin Atatürk’e Doktora veya Nişan Verme Tasavvuru”, *Türk Kültürü*, Sayı: 109(Kasım 1971), s. 15.

⁹⁵ PRO. FO 371/21930’dan aktaran Sonyel, *a.g.m.*, s. 12-32; Ayrıca bu belgenin Türkçe’ye çevrilmiş tam metni için bkz: Erdoğan Karakuş, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 59-64.

⁹⁶ Waterfield, *a.g.e.*, s. 208-215. Ayrıca eser içeriğinin özetlendiği kapak kısmında Loraine’nin Atatürk ile uzun geceler boyunca içki içip poker oynadığı ifadesi yer almaktadır.

⁹⁷ PRO. FO 1011/287.

⁹⁸ PRO. FO 1011/201.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

fırsatı elde etmiştir. Özellikle büyükelçilik görevinde bulunduğu yıllarda Türk yöneticileri ile kurduğu samimi ilişkilerin de etkisi ile Türkiye'nin iç ve dış siyaseti hakkında kapsamlı bilgi edinmiş ve bu bilgileri raporlar, yazışmalar, mektuplar halinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na iletmiştir. Loraine'nin kendi Dışişleri Bakanlığı'na iletmiş olduğu bu bilgiler, dönemin gazeteleri başta olmak üzere Türk kaynaklarından takip edildiğinde abartılı ve yanlı olmakla birlikte gerçeği yansıttığını ve Loraine'nin Türkleri ve Türkiye'yi çok iyi şekilde tanıdığını söylemek mümkündür. Bir taraftan Onun meydana gelen olaylar karşısında takındığı tavrın İngiliz hükümetinin Türkiye'ye bakış açısını da ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İngiliz hükümetinin Kıbrıs konusunda gösterdiği hassasiyet, İngiltere'nin Türkiye'nin Sovyet Rusya ile kurduğu iyi ilişkilerden rahatsızlık duyması veya Balkan Paktı'nın gerçekleşmesini isteyen İngiltere'nin Türkiye'nin Bulgaristan'ı birliğe çekme girişimlerini eleştirmekte olduğu Loraine'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ancak diğer taraftan Türkiye hakkında Loraine'nin de İngiliz hükümetinin görüşlerinin değişmesi konusunda etkili olduğu görülmektedir. Boğazların Türk egemenliğine bırakılmasına İngiliz hükümeti şiddetle karşı çıkarken, Loraine'nin raporların da etkisiyle bu konuda İngiliz hükümetinin fikrini değiştirmesi ve Boğazların egemenliği konusunda Türkiye'nin yanında yer alması buna örnek oluşturmaktadır.

Ayrıca Loraine'nin yazmış olduğu metinlerden Türkiye'nin dış siyasetine olduğu kadar iç işlerine de büyük ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Loraine Türk Devrimi ile yeni, çağdaş bir devletin ortaya çıktığını ve bunun kabul edilmesi gerektiği görüşündedir. Ancak her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde milli bir yapı kazandırılmasından saygıyla söz etse de, İngiliz menfaatleri açısından bu durumdan pek de hoşlanmadığını anlaşılmaktadır. Özellikle ülkedeki sanayi, ticaret ve savunma alanlarında millileştirilmeye gidilerek, pek çok İngiliz şirketinin tavsiye hareketine girilmesi, yine aynı politika uyarınca yabancı okullar üzerinde Türk hükümetinin denetim kurması, çıkarılan İskan yasası ile homojen bir ulus yaratma girişimleri Loraine tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Hatta Türk hükümeti ile temasa geçerek bu yönde çıkarılan yasaların yumuşatılarak İngiliz menfaatlerine uygun hale getirilmesi için yoğun çaba harcamıştır.

Görev yaptığı süre zarfında Loraine, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü tanıma ve Türk Devrimini anlama imkânı da bulmuştur. O, Atatürk'ün kişiliğine, düşüncelerine, halkına olan büyük sevgisine, öngörü sahibi bir lider olarak barışı korumak için gösterdiği gayrete hayran kalmıştır. Ankara'daki görevi sona

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

erdikten sonra da, Atatürk'e olan hayranlığını ve sevgisini çeşitli konuşmalar yaparak, yazılar yazarak dile getirmeye çalışmıştır. Loraine, özellikle Atatürk'ün kin ve husumet duygularını bir kenara atarak, başta İngiltere olmak üzere diğer devletlerle samimi dostluk ilişkisi kurma yönündeki çabalarını takdirle izlemiş ve Onu ve kurduğu Cumhuriyeti "Balkanlarda ve Orta Doğu'da barışın garantisi" olarak nitelemiştir. O, Türk-İngiliz ilişkilerinin tekrar dostluk boyutuna getirilmesinin tamamen Atatürk'ün direktifleri ve izlediği dış politika sayesinde olduğu görüşünü savunmaktadır. Yazılarında ayrıca Atatürk'ün halkın kültür seviyesini yükseltmek, milletini çağdaşlaştırmak için gerçekleştirdiği atılımlara dikkat çekmiştir⁹⁹. Atatürk'ün bu uğurda gerçekleştirdiği inkılâp hareketinden övgüyle bahsetmiş, Türk Devrimi'nin nasıl ve neden gerçekleştirildiğini Batılı meslektaşlarına ve kamuoyuna anlatmaya çalışmıştır.

Diğer taraftan da O, Atatürk'ün kişiliğine ve gerçekleştirdiği Türk Devrimine ilişkin yapılan asılsız iddiaları çürütmeye çalışmış, bildiği Atatürk'ü bilmeyenlere anlatmak için yoğun çaba harcamıştır. Bu maksatla, Atatürk'ün ölümünün onuncu yıldönümü olan 10 Kasım 1948 tarihinde BBC'den yayınlanan konuşma metnini başka Cambridge, Oxford üniversiteleri olmak üzere önemli pek çok üniversite kütüphanelerine, bakanlıklara ve diplomatlara göndermiştir. Ayrıca pek çok yayın organına bu yazısının yayınlanmasına müsaade etmiştir. Loraine, Atatürk ve Türk Milleti hakkında Londra Radyosunda yapmış olduğu bu konuşma karşılığı BBC idaresi tarafından kendisine takdim edilen parayı Türk-İngiliz dostluğunu ve kültür ilişkilerini derinleştirmek amacıyla Londra Halkevine bağışlamıştır¹⁰⁰. Bu da Loraine'nin Atatürk'e ve Türk Milletine karşı duyduğu samimi sevginin açık göstergesidir.

O, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne olan inancını da her fırsatta dile getirmiştir. Yazılarında Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nden saygıyla bahseden Loraine, iki ülke arasında samimi dostluk bağlarının kurulmasında ve iki ülke halkının birbirine yaklaşmasında etkin bir rol oynamıştır.

Sir Percy Loraine'nin bir İngiliz yurttası ve diplomatı olarak, Türk-İngiliz ilişkilerine katkıları; Atatürk'ü anlatma, anlatma ve Onun hakkındaki asılsız iddiaları çürütmek için gösterdiği çaba övgüye değerdir.

⁹⁹ **PRO**, FO 1011/188(Loraine Fisher'e gönderdiği 5 Aralık 1937 tarihli mektubunda Atatürk'ün gerçekleştirdiği bilim, kültür, sanat, arkeoloji alanındaki atılımları ve Türk Devrimi'nin sonuçlarını maddeler halinde özetlemiştir.)

¹⁰⁰ **PRO**, FO 1011/201.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

KAYNAKÇA

I. **ARŞİV BELGELERİ**

A. **İngiltere Ulusal Arşivi Belgeleri (UK The National Archives)**

PRO, FO 369/2377.

PRO, FO 424/279.

PRO. FO 1011/287.

PRO, FO 1011/235.

PRO. FO 1011/201.

PRO, FO 1011/199.

PRO. FO 1011/194.

PRO, FO 1011/193.

PRO, FO 1011/188.

PRO, FO 1011/185.

PRO, FO 1011/181.

PRO, FO 1011/179.

PRO, FO 1011/177.

PRO, FO 1011/176.

PRO, FO 1011/175.

PRO, FO 1011/174.

PRO, FO 1011/39.

PRO, FO 1011/37.

PRO, FO 1011/36.

PRO, FO 1011/35.

PRO, FO 1011/34.

PRO, FO 954/28.

B. **St Antony's Koleji Orta Doğu Arşivi (St Antony's College, University of Oxford, Middle East Centre Archive)**

Ref No: GB165-0232.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

II. KİTAPLAR

KARAKUŞ, Erdoğan, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 2004.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Atatürk ve İngiltere**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 2004.

WATERFIELD, Gordon, **Professional Diplomat: Sir Percy Loraine of Kirkharle Bt. 1880-1961**, John Murray Ltd., London, 1973.

III. MAKALELER

SONYEL, Selahi R., *“İngilizlerin Atatürk’e Doktora veya Nişan Verme Tasavvuru”*, **Türk Kültürü**, Sayı: 109(Kasım 1971), s. 10-36.

IV. GAZETELER

TC Resmi Gazete, 21 Haziran 1934.

Cumhuriyet, 25 Kasım,27 Kasım,6 Aralık 1934.

Milliyet, 1 Ocak, 2 Kasım 1934.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*